

Hedvika Kuchařová

Stabilita, nebo proměna?

Sociální původ strahovských premonstrátů na přelomu 18. a 19. století*

Stability or Transformation? The Social Origins of the Premonstratensian Canonry at Strahov in the Late 18th and Early 19th Centuries

■ **Abstract:** This paper examines the social origins of the members of the Premonstratensian Canonry at Strahov, Prague, in the last quarter of the 18th and the second quarter of the 19th centuries. In the introduction we outline changes in the composition of the community in the period under discussion (a decline in the number of canons in the late 18thC and its causes; changes in their activities both within the order and in the public sphere). The main focus of the study is two surveys into the social origins of individual Premonstratensians covering the intake of novices in the periods 1750–1763 and 1804–1816, in which we assume they would attain the peak of their monastic career after 20–25 years spent with the order. Our main source was the confirmation of baptism of individual candidates, records of which for the years in question are relatively intact in the Strahov archive; these were supplemented by research in the relevant registries. An analysis of the data showed that the majority of novices at Strahov monastery were young men with an urban background, whereby there is a clearly perceptible shift from the elite urban classes in the first sample to more artisan circles, as well as a higher proportion of privileged boys from small provincial towns, in the second. Surprisingly, in the early years of the 19th century we no longer find the sons of officials employed in patrimonial (i.e. estate) administration. However, a broader chronological sample would be necessary to confirm that this was indeed a long-term trend. Neither was it confirmed that more young men of rural origin were interested in joining a monastery, as we had assumed, not even those from the Strahov estates. This shift was not to happen till far later in the century.

■ **Keywords:** religious orders; Premonstratensians; Enlightenment; social mobility; social position

■ **Klíčová slova:** duchovní řády; premonstráti; osvěcenství; sociální mobilita; sociální původ

Postava venkovského nebo maloměstského faráře v první polovině 19. století, který spolu s úředníky patrimoniální správy, učitelem a lékařem patří k místní drobné inteligenci, je zakotvena i v beletristických dílech. Naopak spojení „barokní řeholník“ vyvolává zcela odlišné představy: spirituálně i intelektuálně poněkud nedostupné, ale od světských vrstev ne vždy odtržené elity, slavící v novostavbách kostelů pompézní liturgii. Obě schematické představy však mohly dojít naplnění v jediném lidském životě. Pětadvacetiletý novokněz prožívající ve svém klášteře slavnostní obřady v roce 1780 mohl být o třicet let později farářem v odlehlé farnosti, kde s větším či menším úspěchem vštěpoval svým farníkům základní katechismové poučky nebo se angažoval ve skromném společenském životě obce. To, jak vnímal své působení a vnější společenské proměny, záviselo na osobnostním, duchovním i duševním zrání, ale také na sociálních podmínkách, v nichž se utvářel jeho charakter a pohled na svět.¹

* Příspěvek vznikl jako výstup grantového projektu Zdroje, formy a funkce monastické historiografie raného novověku v českých zemích, identifikační kód 14-05167S.

Kněžím, zvláště nižšímu kléru první poloviny 19. století, je jako sociální skupině věnována pozornost především s ohledem na jejich působení v druhé fázi národního obrození. Byli jejím důležitým činitelem, hybateli komunikace mezi centrem a regiony, zprostředkovávali kontakty mezi jednotlivými lokalitami v regionech. Většina z nich byla v každodenním styku s lidovými vrstvami, finančně podporovali vlastenecké vydavatelské podniky.² Pro účely podobných výzkumů je skupina nazírána jako poměrně homogenní sociální vrstva, odlišně je vnímána církevní hierarchie. Duchovní správu však kromě diecézních kněží zajišťovali i po rozsáhlém rušení klášterů v 80. letech 18. století řeholníci, a to nejen ti bývalí, ale i členové nezrušených komunit.³ Také je můžeme považovat za představitele drobné inteligence, nemluvě o vlivu, který na nejbližší okolí mohly mít „přeživší“ kláštery.

Jak se změnila sociální struktura klášterních komunit mezi polovinou vlády Marie Terezie a závěrem panování Františka I.? Je příznačné, že v českém historickém bádání se věnuje větší pozornost klášterům zrušeným Josefem II. (nebo jezuitům, zrušeným v habsburské monarchii v roce 1773), byť řeholní instituce, které bez přerывu přešly do 19. století, nabízejí příklady a materiály k analýze proměny nebo naopak stability složení společenství a spirituálních i temporálních strategií mezi „ohněm baroka“, „věkem rozumu“ a jeho dozníváním v předbřeznových Čechách.⁴

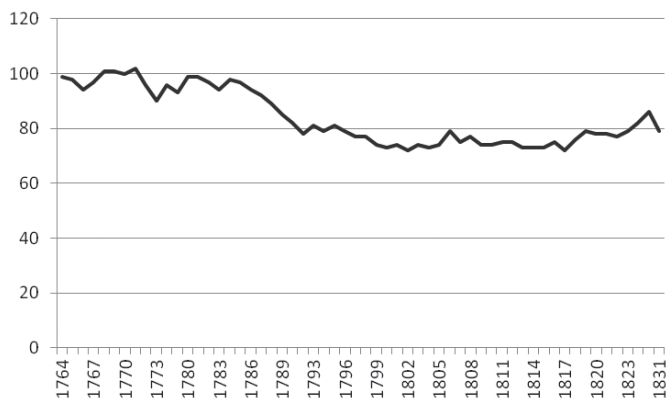
Tématem našeho příspěvku je pokus o tuto analýzu, vztaženou na klášter premon-

¹ Obecně k životnímu cyklu nižšího kléru Zuzana ČEVELOVÁ, *Katolicismus kolem roku 1800. Římskokatolický kněz jako příslušník jedné sociální vrstvy, podoby pastorace a její dopad*, in: J. Lorman – D. Tinková (edd.), *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství*, Praha 2010, s. 314–322.

² Miroslav HROCH, *Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*, New York 2000, s. 44–61 a 139–145.

³ Nazíráno počtem patronátů řeholních institucí nešlo o příliš velkou skupinu: v polovině 19. století se počet patronátů v jednotlivých českých diecézích pohyboval od 3 do 10 %. Hedvika KUCHAROVÁ, *Strahovský klášter a jeho podíl na duchovní správě v českých diecézích na přelomu 18. a 19. století*, *Folia Historica Bohemica* 25/1, 2010, s. 51–89, zvláště s. 52–53.

⁴ Výjimečná je v tomto ohledu disertační práce Jaroslava ŠOTOLY, *Zrušení jezuitského řádu v českých zemích. Kolektivní biografie bývalé elity (1773–1800)*, Praha 2005, obhájená na Fakultě humanitních studií UK. Namátkou lze uvést další práce, které se věnují buď přímo osudům jednotlivců ze zrušených klášterů (např. Martin GAŽI – Jarmila HANSOVÁ, „Držím se ve zlatém středu“. *Zlatokorunský opat Bohumír Bylanský a jeho svět*, in: M. Gaži (ed.), *Klášter Zlatá Koruna. Dějiny – památky – lidé*, České Budějovice 2007, s. 439–474, nebo Jana KROUPOVÁ, „Nulla rerum humanarum ratio, sed una conscientiae ac salutis aeternae cura habenda est.“ *Životní osudy představených sekularizovaných mnišských řeholních domů na Moravě na konci 18. století*, *Folia Historica Bohemica* 23, 2008, s. 249–283, věnováno převorům kartouz v Králově Poli a v Olomouci a opatům na Velehradě a ve Žďáru; dále Hedvika KUCHAROVÁ – Jan PÁŘEZ, *The Last Community: Irish Franciscans after the Dissolution of the Prague College, 1786*, in: G. Power – O. Pilný (edd.), *Ireland and the Czech Lands. Contacts and Comparisons in History and Culture*, Bern, 2014, s. 85–99), nebo tento výklad zařazují do rámce zrušení jednotlivých domů (Jakub KRČEK, *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefinských reforem*, Plzeň 2013). Pohled na nezrušené kláštery na Moravě nabízí Tomáš ČERNUŠÁK, *K situaci v moravských kláštorech v pojosefinské době*, *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Řada společenských věd* 22, 2007, s. 37–44. Obecně pak Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *Velké dějiny země Koruny české X. 1740–1792*, Praha 2001, s. 102–109, ze starší literatury např. Eduard WINTER, *Josefinismus a jeho dějiny. Příspěvek k duchovním dějinám Čech a Moravy 1740–1848*, Praha 1945.

Graf 1

strátů v Praze na Strahově. Chronologické vymezení vychází z ohraničení opatských úřadů (v roce 1764 se stává opatem František Daller, v roce 1834 umírá Benedikt Pfeiffer), které v řeholní komunitě považujeme za určitý mezník. Počáteční datum zároveň dobře souzní s koncem sedmileté války, koncové datum bylo zvoleno spíše z praktických důvodů: Pfeifferův nástupce Jeroným Zeidler setrval v úřadu až do roku 1870. Nejprve nás v tomto časovém úseku bude zajímat kvantitativní vývoj konventu. V druhé části se budeme ptát po změnách v uplatnění strahovských řeholníků. V závěrečné části se na rozboru dvou vzorků pokusíme charakterizovat sociální prostředí, z něhož pocházela komunita přibližně v 70. a 80. letech 18. století a ve 20. a 30. letech 19. století, a z této analýzy vyvodit, nakolik to bude možné, obecnější závěry.

Počet členů strahovského konventu v letech 1764–1834

Pro zjištění personální situace strahovského konventu ve sledovaném období existují spolehlivé prameny. Nejpozději od 70. let 17. století byly každoroční seznamy členů pevnou součástí analistických zápisů. K seznamům patřily lakonické i zevrubnější zprávy o přijatých novicích, nových profesech, novosvěcencích a zemřelých. Podobně jako v jiných řádech se později objevuje snaha personální agendu tohoto druhu zveřejňovat tiskem.⁵ V první polovině 19. století patří personální katalogy k běžným tiskovinám, byť nevycházely každý rok (pro Strahov pro léta 1802, 1826, 1831, 1835, 1842, 1847). Na základě těchto pramenů je možné sestavit graf kolísání počtu členů konventu (graf č. 1).

Do grafu jsou zahrnuti pouze plnoprávní členové konventu, tedy ti, kteří složili řeholní sliby. Na první pohled je jasné, že do poloviny 80. let 18. století se jejich počet

⁵ Požadavek na tisk každoročního katalogu celé cirkárie se poprvé objevuje na provinciální kapitule v roce 1780 (*Protocollum circariae Bohemiae Ordinis Praemonstratensis*, Strahovská knihovna sign. DU I 7, s. 888–889). Ačkoli některé kanonie vydávaly katalogy už předtím, první (a na dlouho poslední) katalog celé cirkárie vyšel v roce 1781 v Olomouci pod názvem *Catalogus sacri canonici, et exemti Ordinis Praemonstratensis almae circariae Bohemiae eidemque incorporatarum provinciarum*.

pohyboval kolem stovky nebo těsně pod ní. V tomto rámci můžeme pozorovat výkyvy, dané většinou náhlou vyšší mortalitou. V druhé polovině 80. let začíná počet členů klesat a na konci století se ustaluje nad sedmdesátkou, zhruba o třicet řeholníků méně než před třiceti roky. Koncem desátých let 19. století se opět mírně zvedá a tento vzestup pokračuje i v desetiletích, která graf neukazuje.

Křivku lze bez větších potíží interpretovat. Zásadní zlom se objevuje v desetiletí vlády Josefa II.: je tedy evidentní, že kombinace josefinského zákonodárství i snižující se společenská prestiž řeholníka propely řady zájemců o vstup do kláštera. Následovalo období určité stagnace; pozvolný vzestup, zvláště od druhé třetiny 19. století, mohl mít více příčin, mimo jiné zvýšený zájem o náboženské skutečnosti mezi venkovským, resp. maloměstským obyvatelstvem, spojený s proměnou společenské vrstvy, z níž pocházeli adepti řeholního života. Pro obyvatele venkova představovala katolická věrouka, reprezentovaná státem podporovaným farářem, záštitu před liberálním smýšlením vyšší buržoazie a vůbec „novotami“, zatímco mezi obyvateli menších měst nebo mezi nižší buržoazií byly „spirituální strategie“ jemněji strukturované: od nezměnného dodržování náboženských tradic až po liberální postoje (rozšířené více mezi vzdělanými subjekty, např. učiteli). S ohledem na vztahy státu a římskokatolické církve zvláště po roce 1848 mohlo právě ve venkovských vrstvách působit také zesílené vnímání církevní kariéry jako prestižního a společensky oceňovaného úkolu, slibujícího nadaným jedincům značný vzestup. Vzhledem k jejich původu i setrvačnosti struktury farní sítě a beneficí byl však adresátem jejich kněžského působení především agrární venkov, nikoli vznikající proletariát, který se v českých zemích v druhé polovině 19. století ocitá spíše v okrajovém poli zájmu pastorače.⁶

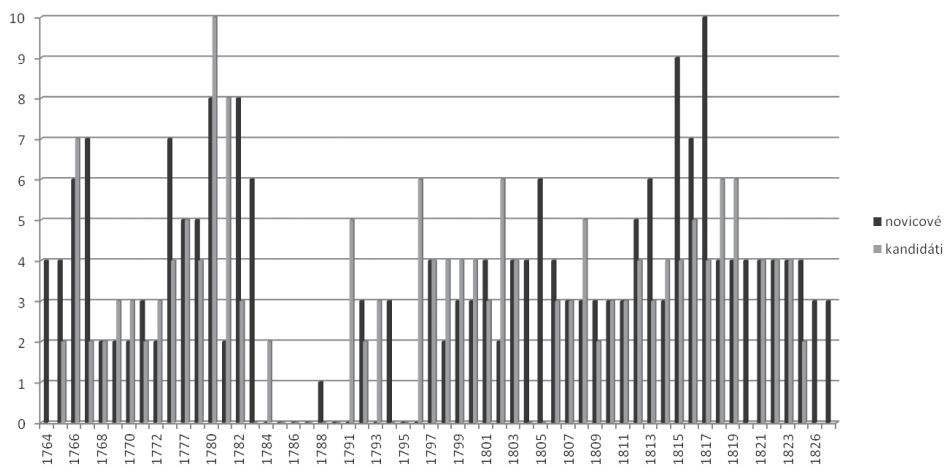
Tyto hypotézy však přesahují rámec textu, a tak se vraťme ke strahovskému konventu. Naše úvahy získají ostřejší obrysy a zároveň budou trochu zpochybněny, když do grafu zahrneme také kandidáty a novice. Krátce k těmto pojmům: kandidát nebyl s řádem a komunitou nijak kanonicky právně spojen, pouze žil (zpravidla několik týdnů) v klášteře, aby se buď upevnil ve svém záměru stát se řeholníkem, nebo své rozhodnutí změnil. K závazku docházelo až s přijetím do noviciátu, navenek představovaným oblečením řeholního roucha a novým řeholním jménem. Vzhledem k této dělicí hranici narážíme v pramenech, které jsme použili pro graf č. 1, na obtíže. Tištěné katalogy kandidáty vůbec neevidují, v rukopisných soupisech análů jsou uváděni nesystematicky. Méně spolehlivé je v análech i zapisování noviců; vzhledem ke kolísající délce noviciátu mohli v některých obdobích „přecházet“ z roku do roku.⁷ Přesto má graf č. 2 určitou výpovědní hodnotu.

Od roku 1783 bylo přijetí do kláštera vázáno na absolutorium generálního semináře.⁸ Podle záříjového dekretu z roku 1785 měl sice Strahovský klášter nadále existovat, počet členů však byl do budoucna omezen na 18 řeholníků, činných v duchovní správě.

⁶ Obecně k habsburské monarchii v tomto období např. Adam WANDRUSZKA – Peter URBANITSCH (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1848–1918 IV. Die Konfessionen*, Wien 1995³, s. 95–100 a 125–140.

⁷ Podle řádových statut měl noviciát trvat dva roky (*Statuta candidi et canonici Ordinis Praemonstratensis renovata*, Parisiis 1632, s. 46–47), vzhledem k přísným napomenutím je však evidentní, že představení měli obecně sklony toto období zkracovat.

⁸ Peter Karl JAKSCH, *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800 II*, Prag 1828, s. 452–453.

Graf 2

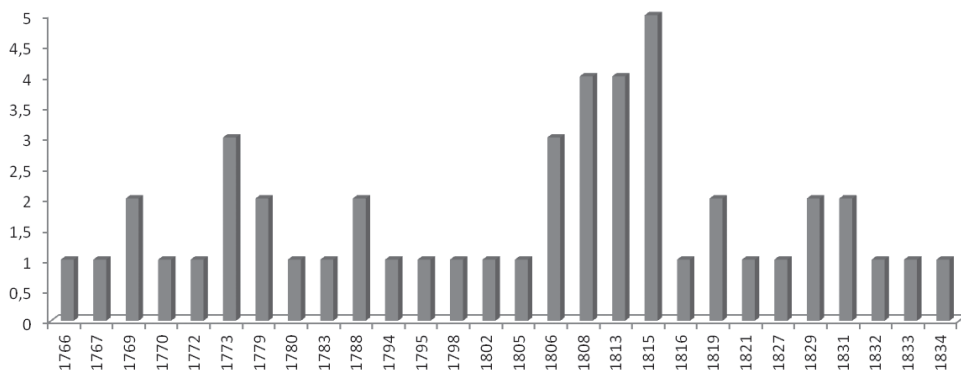
Před dosažením tohoto počtu neměli být přijímáni žádní další mladí muži.⁹ V grafu lze vidět, že po císařově smrti dochází k oživení konventu, celá první polovina 90. let však byla poznamenána nejistotou a teprve na konci století, kdy se zastavuje celkový propad personálního stavu konventu, se počet noviců vrací k předjosefinskému stavu.¹⁰ Hlavní příčinou dlouhodobého poklesu tedy byly přechodně omezené možnosti přijímání nových členů, určované legislativou a patrně i ekonomickými aspekty.¹¹ Zanedbatelný vliv na tento výsledek má i počet řeholníků, kteří z různých důvodů z kláštera odešli. Jediný výkyv spadá do let 1806–1815, tedy do opatského úřadu Milo Grüna. Nejen v tomto období se až na výjimky jednalo o novice, jejichž odchod je v rukopisném řádovém katalogu označován dvěma výrazy: *egressus* a *dimissus*. První výraz označoval spíše pohnutí ze strany novice (jíž mohla být i chybějící dispozice pro řeholní povolání), druhý výraz spíše vůli představených. Důvodem byl většinou zdravotní stav nebo zjištění, že se mladý muž nehodí pro řeholní život, méně často kázeňské přestupky (graf č. 3).¹²

⁹ Rudolf SANDER, *České zemské gubernium a církevní záležitosti v době josefinské*, Sborník archivních prací 45, 1995, s. 73–130, zvl. s. 98. Zde i obecně k problematice.

¹⁰ Ještě v roce 1793 byl vydán dvorský dekret, který vylučoval volné přijímání kandidátů, dosud vázané na povolení zemských úřadů, a výuku filozofie a teologie v klášterech. Dvorský dekret z roku 1797 potom už pouze stanovoval podmínky pro přijímání kandidátů z jiných diecézí, než ve které se nacházel řeholní dům, a zabýval se otázkou studijních stipendií. P. K. JAKSCH, *Gesetzlexikon* III, s. 188–190.

¹¹ Od roku 1788 musel klášter jako církevní subjekt platit zvláštní daň, jejíž vypsání doprovázely ne-souhlasné ohlasy (P. K. JAKSCH, *Gesetzlexikon* V, s. 126–128, reakce např. *Annales Strahovienses 1780–1789*, Strahovská knihovna, sign. DJ IV 4, f. 277r–290v). Na velmi skromné poměry, v nichž konvent žil, si analista stěžuje i při koupi kabinetu kuriozit barona Ebena, která byla v této souvislosti vnímána jako projev nevhodného utrácení prostředků. Pravoslav KNEIDL, *Počátky sběratelství a strahovský kabinet kuriozit*, Praha 1989, s. 41.

¹² Graf byl zpracován s použitím dat z rukopisu Justina KOBLASY, *Catalogus universalis Canoniae Sionae Ordinis Praemonstratensis*, Strahovská knihovna, sign. DV I 20.

Graf 3

Duchovní povolání a řádová kariéra

Rozhodnutí pro vstup do řeholního společenství tvořil a tvoří komplexní soubor motivací, kde hrají roli spirituální, osobnostní, společenské a další důvody. V 18. a 19. století silněji vystupovaly do popředí také rodinné a příbuzenské strategie, touha po sociálním vzestupu nebo snaha realizovat intelektuální vlohy, které by ve společenském prostředí, z něhož konkrétní jednotlivec pocházel, byly rozvinuty jenom zčásti nebo vůbec. V této souvislosti je třeba zastavit se u definice drobné inteligence jako společenské skupiny bez podílu na moci. Tu lze na řeholní společenství aplikovat pouze částečně. Do řad drobné inteligence lze zahrnout řeholníky, kteří působili celý život jako venkovští kaplani a faráři, vymykají se jí však nositelé vyšších úřadů (a tím i politických funkcí) nebo (v případě Strahovského kláštera) intelektuálové spojené s pražskou univerzitou. Zatímco v druhém případě můžeme sledovat pozvolnou, cílevědomě budovanou kariéru, v prvním případě se v podstatě jakýkoli plnoprávný člen kláštera mohl díky „demokratické“ opatské volbě vyhoupnout takřka přes noc do postavení spojeného se společenskou prestiží a hospodářskou i politickou mocí.

Možnost uplatnění v rámci komunity a v důsledku i v mimořádrových sociálních strukturách určovaly v případě Strahovského kláštera trvale dva momenty: orientace premonstrátského řádu v českých zemích na pastorační službu a – méně výrazně – nutnost ekonomické správy vlastních panství. Bylo třeba obsadit farářská a kaplanská místa na řádových farářích a zajistit bezproblémové fungování jednotlivých statků. Ze dvou možných řešení, totiž přenechat řízení hospodářské jednotky výhradně členům řádu, nebo dát přednost placenému světskému úředníkovi a jeho činnost pouze kontrolovat, se jedno na úkor druhého dlouhodobě výrazněji neprosadilo. V některých lokalitách byla funkce faráře a „administrátora ekonomie“ spojena. Kromě toho však působili řeholníci v dalších institucích, a právě toto pole možné životní kariéry prošlo na sklonku 18. století v souvislosti s josefínskými reformami značnou proměnou. Jednak řada institucí zanikla, jednak byl posílen důraz na duchovní péči v pastoraaci na úkor „monastičtějších“ forem společného života.

V roce 1780 se na Strahově nacházelo 40 řeholníků (i s novici), v převorství v Milevsku 17 řeholníků, v Doksanech, ženském premonstrátském klášteře podřízeném Strahovu, 7 řeholníků, a v Norbertinu, koleji u Prašné brány, která sloužila vzdělávání premonstrátského řeholního dorostu, 11 řeholníků. Výslovně ve farní správě (bez strahovské farnosti u sv. Rocha, Milevska a Doksan) jich bylo 19, ekonomických správců jednotlivých statků je uvedeno 6 (bez Milevska, Doksan a Strahova).¹³ Za vrcholné funkce budeme považovat úřady strahovského opata, doksanského opata (do roku 1738 probošta), strahovského převora, převora v Milevsku a rektora Norbertina. Nejstarší členové konventu, kteří vyžadovali kvůli věku zvýšenou péči, byli umisťováni nejčastěji na Strahov nebo do Milevska. V těchto komunitách také zůstávali nejmladší členové konventu, již po kněžském svěcení, kteří byli pověřováni kazatelskou činností a různými pomocnými službami.

V následujícím desetiletí se situace značně změnila. Byl zrušen doksanský klášter (1782, strahovští premonstráti však zůstali v duchovní správě inkorporovaných far), milevské převorství i kolej Norbertinum (obě instituce 1785). V roce 1805, na začátku opatského úřadu Milo Grüna, žilo přímo v klášteře 34 členů, z toho devět posluchačů domácího teologického studia a 4 novicové. V Milevsku bylo přítomno už jenom 6 premonstrátů, z toho 4 činní v duchovní správě, jeden jako hospodářský správce a jeden na odpočinku. V pastoraci (kromě Strahova a Milevska) se nacházelo 30 řeholníků, jako hospodářští správci jsou (bez Milevska a Strahova) uvedeni další 4. Tři premonstráti působili na pražské univerzitě.¹⁴

Proměna je z těchto údajů patrná. Došlo ke snížení společensky „prestižních“ úřadů; v dlouhodobějším výhledu pak tyto posty do jisté míry suplovalo uplatnění na pražské univerzitě.¹⁵ Spolu s poklesem počtu členů komunity přestaly být obsazovány různé „zbytné“ funkce. Naopak vznik nových farností a lokálií v rámci řádem obsazovaných far, jednak jako cíl císařovy reformní činnosti, jednak jako výsledek sebezáchovného jednání představených kláštera, vedl ke značnému zvýšení počtu řeholníků činných v pastoraci.¹⁶ Na druhou stranu je toto zvýšení poněkud relativní, protože v roce 1780 i před ním se řada kněží v komunitách v Doksanech a v Milevsku také věnovala duchovní správě. Během dalších desetiletí pak přibyla i pedagogická činnost; na žateckém gymnáziu působili strahovští premonstráti již od roku 1807.¹⁷

¹³ *Annales Strahovienses 1780–1789*, Strahovská knihovna, sign. DJ IV 4, f. 1r–4r.

¹⁴ *Annales Strahovienses 1804–1810*, Strahovská knihovna, sign. DJ IV 6, f. 62r–64v.

¹⁵ Na rozdíl od olomoucké univerzity začali premonstráti působit na pražské univerzitě až po zrušení jezuitského řádu. V 70.–90. letech 18. století to byli např. Candidus Josef Saethler, Jiljí Chládek a Karel Rafael Ungar (v roce 1788 na vlastní žádost sekularizován). V dalším období se jednalo o Mariana Jana Miku, Milo Jana Grüna, Matyáše Karla Ehrlicha, Ladislava Janderu, Jana Křtitele Stoppaniho, Benedikta Pfeiffera a Jeronýma Zeidlera. Srov. Hedvika KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze. Alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století*, Praha 2011, s. 239 a 241–243, a *Dějiny univerzity Karlovy III. 1802–1918*, Praha 1997, s. 331–335.

¹⁶ Ke vzniku nových far a lokálií srov. H. KUCHAROVÁ, *Strahovský klášter, a TÁŽ, Působení strahovských premonstrátů ve farní správě v Jihlavě na konci 18. a na počátku 19. století*, Časopis Matice moravské 79, 2010, s. 273–290.

¹⁷ V roce 1842 byla premonstráty převzata liberecká reálka a v roce 1849 rakovnická. Lenka JEŘÁBKOVÁ, *Strahovští katecheté v 19. století*, Kostelní Vydří 2014, s. 94–107.

Sociální původ strahovských premonstrátů

V předešlých odstavcích jsme nastínili rozměr, který nám pomůže zpřesnit odpověď na otázku, jaký byl sociální původ mladíků, kteří vstupovali na Strahov, a co si mohli od svého vstupu v rovině duchovní, společenské a intelektuální slibovat. Zatímco očekávání v rovině intelektuální kariéry zůstávala poměrně stabilní, jenom řádovou kolej a arcibiskupský seminář nahradila univerzita, lze předpokládat, že v obecném povědomí byl obraz kanovníka žijícího v klášterním společenství na začátku 19. století zastíněn obrazem faráře nebo kaplana v bílém hábitu. Změnila se nějak vrstva, pro kterou bylo toto povolání lákavé? Zůstával společenský okruh, z něhož pocházeli budoucí řeholníci, stejný, nebo ne? Můžeme pak naše závěry nějak zobecnit, když nemáme k dispozici důkladné studie o sociálním původu kněží a řeholníků doby baroka v českých zemích a ze stejného důvodu nelze srovnávat ani premonstrátské kláštery v české a moravské cirkárii (vyjma rakouského Schläglu)?¹⁸

Je třeba předeslat, že tento průzkum naráží i na limity dochovaných pramenů. Z hlediska řeholního života bylo rodinné prostředí kandidáta relativně nedůležité, vstupem do kláštera a složením slibů se z něj vyvazoval a začínal nový život. Před přijetím do noviciátu však mělo být prozkoumáno, zda pochází z manželského lože, zda nezczizil něčí peníze, zda není ženatý nebo zda manželství nepřislíbil.¹⁹ Splnění podmínky manželského původu potvrzoval místní farář výpisem z matriky. Díky tomu se zachoval ve strahovském archivu ucelený soubor dokumentů, který umožňuje s průzkumem sociálního původu vůbec začít. Osamocený údaj vztahující se k aktuální situaci rodiny má však velmi omezenou vypovídací hodnotu. Jako další pramen byly proto využity matriky, na jejichž základě jsme se snažili sledovat rodinnou situaci i více let. Je však zřejmé, že k úplnému obrazu by bylo nutné využít řadu dalších pramenů, a proto následující rozbor zůstává spíše na úrovni pokusu.

Obecně vzato lze konstatovat, že se ve strahovském konventu v 18. a 19. století jenom výjimečně vyskytují osoby z aristokratických nebo nobilitovaných rodin, a v těchto ojedinělých případech je třeba za volbou vidět zcela osobní, dnes již nezjistitelnou motivaci. Z hlediska regionu, odkud kandidáti pocházeli, hrála větší roli Praha; pozornost je také dobré věnovat oblastem, kde premonstráti dlouhodobě působili: zde se jednalo o Žatecko, Jihlavu nebo Milevsko a okolí. Pro analýzu byly vybrány roky 1750–1763, spadající do opatského úřadu Gabriela Václava Kaspara (v úřadu 1741–1764), a roky 1804–1816, které se kryjí s opatským úřadem Milo Jana Grüna. Vycházíme z toho, že

¹⁸ Bohužel Šotolovi neumožnily jeho prameny sestavení skutečně reprezentativního vzorku. K sociálnímu původu J. ŠOTOLA, *Zrušení jezuitského řádu*, s. 39–44. Sociálnímu původu světských kněží v první polovině 18. století se věnovala také Marie RYANTOVÁ, *Příspěvek k poznání struktury jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, Jihočeský sborník historický 57/2, 1988, s. 61–74. Pokud jde o jednotlivé české a moravské premonstrátské kláštery, u těch domů, které byly zrušeny v 80. letech 18. století, badatele mnohdy limituje dochovaná pramenná základna, takže podrobnosti o sociálním původu byly publikovány jenom u významnějších jednotlivců. U existujících klášterů tvoří výjimku rakouský Schlägl; v Professbuchu sestaveném Isfriedem H. Pichlerem jsou systematicky uváděni i rodiče a povolání otce (Isfried H. PICHLER, *Professbuch des Stiftes Schlägl*, Schlägl 1992).

¹⁹ *Statuta candidi et canonici Ordinis Praemonstratensis renovata*, Parisiis 1632, s. 41. Toto znění statut v období sledovaném v tomto příspěvku stále platilo.

mladíci, kteří vstupovali do noviciátu zpravidla mezi 17–20 rokem, se za 20 až 30 let ocitali v zenitu svého kněžského i společenského působení; pro první vzorek to znamená 70. a 80. léta 18. století, pro druhý vzorek přibližně druhou polovinu 20. a první polovinu 30. let 19. století. Početně jsou oba vzorky srovnatelné, mezi roky 1750–1763 vstoupilo do noviciátu padesát mladých mužů, z nichž 9 odešlo nebo bylo propuštěno před složením slibů, mezi roky 1804–1816 vstoupilo 48 mladíků, z nichž odešlo nebo bylo před složením slibů propuštěno 18 (jak ovšem vyplývá z grafu č. 3, bylo právě v tomto ohledu Grünovo opatské působení výjimečné). U prvního vzorku lze bez větší námahy vystopovat rodinný původ u 36 mladíků, kteří v řeholním společenství vytrvali, u druhého se jedná o 22 mladíků. Až do konce 18. století byla potvrzení o křtu a manželském původu uchovávána v registratuře odděleně.²⁰ Během 19. století se uspořádání archivu vícekrát změnilo a tyto dokumenty se staly součástí osobních spisů jednotlivých řeholníků.²¹

Léta 1750–1763

Nejprve se krátce zastavme u spíše méně obvyklých případů. Prvním je Klement Žatecký (křestním jménem Antonín Ambrož), který se narodil 7. listopadu 1735 v Arlonu (dnes Belgie, zemř. 1797) jako syn chirurga u pluku hraběte Wurmbanda Františka Josefa Žateckého a jeho manželky Kateřiny, rozené Bivertové.²² Synové z rodin této specifické odborné elity tvořili mezi řeholníky spíše výjimku, stejně jako mladíci z opačného konce společenské škály. Tím byl Gothard Pycha (zemř. 1771), pokřtěný 10. října 1728 v Chotětově na brandýském panství jako Václav Prokop, syn šenkýře v obecní hospodě. Oba jeho rodiče byli poddaní a Václav musel před svým vstupem do kláštera získat propouštěcí list. Poddaným žijícím na orlickém panství byl rovněž otec Štěpána Spirocha (1739–1804).²³

Poměrně početnou skupinu tvořili synové vrchnostenských úředníků.²⁴ Ambrož Schmidt, pozdější rektor koleje Norbertinum a komendatární tepelský opat (zemř. 1811), byl 19. března 1731 pokřtěn v Dlažkovicích jako Antonín Josef. Jeho otec Václav Vilém je uveden jako dlažkovický hejtman, při narození dalšího dítěte, dcery Anny Kateřiny v roce 1733, jako „panství dlažkovského ustanovený hejtman“.²⁵ Panství v roce 1731

²⁰ Národní archiv v Praze, fond Řád premonstrátů Strahov, karton č. 4. Tam, kde není odkazováno na jiný zdroj, jsou údaje převzaty z potvrzení o křtu v tomto kartonu.

²¹ Pokud není uvedeno jinak, jsou údaje převzaty z pozůstalosti konkrétního premonstráta z fondu Řád premonstrátů Strahov.

²² Nejspíše šlo o jeden z pěších pluků rýnské armády prince Evžena Savojského, viz <http://www.cgsc.edu/CARL/nafziger/734HAB.pdf>.

²³ Jako dalšího poddanského syna lze uvést (byť nespadá do určeného časového vzorku) Jana Lohele Oehlschlägela, viz Romuald PERLÍK, *Jan Lohel Oehlschlägel*, Praha 1927, s. 13. Obecně se životními možnostmi poddaných zabývá Markéta PRAŽÁKOVÁ SELÍGOVÁ, *Život poddaných v 18. století: osud, nebo volba? K demografickým, hospodářským, sociálním a rodinným aspektům života venkovských poddaných na panství Horní Police*, Praha 2015, zvl. s. 322–323.

²⁴ Obecnější poznámku k tomu J. ŠOTOLA, *Zrušení jezuitského řádu*, s. 42–43. Ryantová se rovněž zabývá otázkou původu kněží, kteří nepocházeli z městského prostředí, odpověď však ponechává otevřenou.

²⁵ SOA Litoměřice, Sbírka matrik Severočeského kraje, Farní úřad Dlažkovice, sig. 29/1, s. 282. Dostupné z: <http://vadamecum.soalitimorice.cz>.

změnilo majitele (zakoupil ho hrabě Hatzfeld), nevíme však, zda Schmidtova otce ustanovil do úřadu on, nebo už jeho předchůdce. Nepříliš častý, ale nikoli ojedinělý případ sourozeneckého vstupu do kláštera dokumentují sourozenci Losové. Oba se narodili v Údlících: Michael roku 1736²⁶, Norbert (1740–1771) o čtyři roky později. U Norbertova zápisu (jeho křestní jméno bylo František Václav) se nachází obšírný záznam: „den 3. Octobris habe ich Carolus Ferdinand Thumbsecker Curatus et Vicarius Foraneus dem wohlledlen und fürnehmen Herrn Francisci Loss der hochfürstlichen Auerspergischen Herrschafft Rottenhaus (...) bestelter (!) Castner und seiner (...) Frauen Johanna einen Söhnlein Francisco Wenceslao getauft“, přičemž kmotrem byl Václav Vít Schuster, hejtman ahníkovského panství.²⁷ Zatímco Michael působil jako profesor v arcibiskupském semináři a svou životní dráhu uzavřel jako jihlavský děkan (v roce 1790), Norbert zemřel ve věku pouhých 31 let.²⁸ Jakub Valerian Paus, otec Jana Františka Pause, narozeného roku 1739 v Březně na Mladoboleslavsku, je v matrice zapsán jako kancelista, v potvrzení o křtu jako zámecký kancelista.²⁹ Kmotry Jana Františka, podobně jako jeho starší sestry, byla sama vrchnost. Paus vstoupil do kláštera v roce 1758 a celý život strávil v duchovní správě, od roku 1783 až do své smrti v roce 1805 v Radonicích na Lounsku. Poměrně málo toho víme o rodinném původu Jana Karla, řeholním jménem Edmunda Hinka (1743–1803), který se narodil ve Vídni a v potvrzení o křtu je otec zapsán jako hospodářský správce. V Mníšku pod Brdy byl 22. září 1732 pokřtěn Matouš Václav Jan Kotterovský (zemř. 1785), syn Václava Kotterovského, který byl „toho času správce mníšecký“; v potvrzení o křtu je otec uváděn jako direktor mníšeckého panství.³⁰ Matouš Václav přijal řeholní jméno Heřman a byl činný jak v ekonomických funkcích, tak ve farní správě; v závěru života působil jako farář u sv. Rocha a po změnách v pražské farní síti přímo ve strahovském kostele Nanebevzetí Panny Marie. Synem správce v Přerově nad Labem, komorním panství, byl také Augustin Hille, pokřtěný 18. října 1731 jako Vojtěch Antonín.³¹ Hille zemřel už v roce 1773 jako farář v Milevsku. Z rodiny vrchnostenského úředníka pocházel rovněž opat Václav Josef Mayer (1734–1800).³² Do této skupiny by patřil také Kazimír, křestním jménem Jan Josef Kaplánek (1736–1810), syn polesného z Pičína, jemuž byli za kmotry správcové z Pičína a blízké Hluboše.³³ Prvních patnáct let své řeholní kariéry střídal Kazimír kaplanská místa a poté se stal

²⁶ SOA Litoměřice, Sbírka matrik Severočeského kraje, Farní úřad Údlice – Přečaply, sig. 173/2, s. 286. Dostupné z: <http://vademecum.soalitomerice.cz>.

²⁷ SOA Litoměřice, Sbírka matrik Severočeského kraje, Farní úřad Údlice – Přečaply, sig. 173/2, s. 313. Dostupné z: <http://vademecum.soalitomerice.cz>.

²⁸ H. KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze*, s. 238. Pokud není uvedeno jinak, jsou údaje o další kariéře převzaty z katalogu Justina KOBLASY, *Catalogus universalis Canoniae Sionae Ordinis Praemonstratensis*, Strahovská knihovna, sign. DV I 20. Dostupné z www.manuscriptorium.com.

²⁹ SOA v Praze, Sbírka matrik, Březno 02, f. 71v. Dostupné z: <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/4279/76>.

³⁰ SOA v Praze, Sbírka matrik, Mníšek pod Brdy 01, f. 382r. Dostupné z: <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/8846/382>.

³¹ SOA v Praze, Sbírka matrik, Čelákovice 06, s. 183. Dostupné z: <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/4720/95>.

³² Reginald O. MOKRÝ, *Strahovský opat Václav Mayer (1734–1779–1800)*, Bibliotheca Strahoviensis 3, 1997, s. 89–115.

³³ SOA v Praze, Sbírka matrik, Pičín 03, s. 257. Dostupné z: <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/12875/78>.

podpřevorem na Strahově, následujících téměř třicet let působil jako farář v Úhonicích.

Nejpočetnější skupinu tvořili mladíci z prostředí, které bychom mohli velmi vágně vymezit jako měšťanské. Na první pohled je ovšem zřejmé, že velké rozdíly jsou jak mezi jednotlivými lokalitami, tak mezi vrstvami obyvatelstva: z matrik ani z potvrzení o křtu není zřejmé, zda otec patřil k měšťské elitě nebo zda se jednalo o rodinu drobného řemeslníka. Určitým vodítkem může být zastávání úřadů nebo členství v měšťské radě. Jednoznačně však převládají svobodní obyvatelé, nikoli poddaní, a to i v případě poddanských měst. Propouštěcí list z poddanství se zachoval pouze pro Matyáše Hartmanna, narozeného roku 1738 ve Vrchlabí, jehož otec byl měšťan a krejčí tamtéž a oba rodiče poddaní Morzinů. Hartmann zemřel v roce 1782 a nikdy nepůsobil v samostatné funkci, několik let strávil v Žatci jako profesor gramatiky a kaplan, posledních šest let svého života jako kaplan v Jihlavě.

Nejvíce strahovských z této „měšťské“ skupiny pocházelo z Prahy, zde je však často nejnáročnější dohledat detailní údaje. Zároveň je jasné, že tam, kde je matrika skoupá na podrobnější data, mohl být otec rodiny rovněž oficiál ve službách vrchnosti. Nic bližšího se nedozvíme o rodinném prostředí Gabriela Schöttnera, pokřtěného 17. října 1737 u Svatého Víta jako Antonín Havel, protože jak v jeho případě, tak v případě jeho sourozenců je u rodičů pouze údaj „liberí“.³⁴ Sám Schöttner byl ve zralém věku strahovským převorem, od roku 1791 do své smrti v roce 1796 vykonával úřad hospodářského správce v Pátku nad Ohří. Podobně stručné jsou informace o Vavřinci Braunhofferovi, pokřtěném 21. června 1737 u Sv. Jindřicha (zemř. 1814); údaje o rodné farnosti postrádáme u pražských rodáků Evermoda Kästnera (1745–1821), dlouholetého správce statku Hradištko u Štěchovic, poměrně záhy zemřelého Kristiána Steinera (1743–1778), univerzitního profesora a autora první české pastorálky Jiljího Chládky (1743–1806) a Jana Sehera (1733–1787). Otec Benedikta Forsta (1732–1800), po dvě desetiletí faráře v Kmetiněvsi, byl malostranský měšťan a regenschori u Sv. Václava. Malostranským měšťanem byl také Ignác Leyser, jeho syn František, později řeholním jménem Wolfgang (1742–1772), byl ale pokřtěn v Budyni nad Ohří.

Z význačnějších měst se setkáváme s rodáky z Jihlavy, Plzně, Chomutova, Žatce, Pelhřimova, Mostu, Tábora nebo Mladé Boleslavi. Zvláštní význam má Jihlava a Žatec, kde premonstráti působili. O rodinném zázemí syna jihlavských měšťanů Daniela Pachmanna (1731–1795) se z matriky nedozvíme nic bližšího. Žateckými měšťany byli rodiče Liboria Schierla, pokřtěného 29. září 1747 (zemř. 1804)³⁵, Karla Rafaela Ungara (1743–1807)³⁶, bližší vyjádření chybí u Viléma, křestním jménem Jana Františka Köpla (1734–1772).³⁷ Zatímco farníci inkorporovaných farností v těchto dvou královských městech se mezi řeholníky objevovali pravidelně, nacházíme v tomto období spíše vý-

³⁴ Archiv hlavního města Prahy, Sběrka matrik, Vít N5, s. 464. Dostupné z: <http://amp.bach.cz/praga-publica>.

³⁵ SOA Litoměřice, Sběrka matrik Severočeského kraje, Farní úřad Žatec, sig. 189/8, s. 638. Dostupné z: <http://vadamecum.soalitomerice.cz>. Schierl se stal později děkanem v Žatci jako první z rodáků, což bylo do matriky připsáno.

³⁶ Lenka KUSÁKOVÁ, *Karel Rafael Ungar*, in: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce IV, Praha 2008, s. 1119–1121, Ludmila KUBÁTOVÁ, *Karel Rafael Ungar*, Národní knihovna 5, 1994, s. 95–114.

³⁷ SOA Litoměřice, Sběrka matrik Severočeského kraje, Farní úřad Žatec, sig. 189/8, s. 219. Dostupné z: <http://vadamecum.soalitomerice.cz>.

jimečně rodáky ze strahovského poddanského městečka Milevsko. 5. června 1739 zde byl pokřtěn jako Norbert Jan syn sládka Josefa Palečka a jeho manželky Anny, oba ovšem byli svobodní, nikoli strahovští poddaní. Paleček, který po vstupu do kláštera přijal řeholní jméno Lukáš, se v roce 1773 vrátil do Milevska jako kaplan, podstatně delší část svého života však působil jako kaplan ve Smilových Horách a jako farář a hospodářský správce ve Velké Chyšce (zemř. 1801).

Otec plzeňského rodáka Siarda (křestním jménem Františka Josefa) Bartovského (1735–1771) byl v roce 1753, v době vydání potvrzení o křtu, konšelem, což svědčí o významnějším postavení rodiny v rámci města. Ivan, křestním jménem Jan Ondřej Berger (1736–1796), byl synem městského účetního (ratiocinarius) v Mostu.³⁸ Radním v Mladé Boleslavi byl Václav Brož, otec Jindřicha (křestním jménem Josefa Matouše, 1738–1804).³⁹ Opět bez bližších údajů zůstáváme u Erasma Frauendiensta (1736–1807) z Chomutova, Josefa Klokočky (1736–1761, křestním jménem Pavel Antonín, jeho otec je v matrice uveden jako Klokotský) z Pelhřimova⁴⁰ a Pavla Votápka (1740–1771, křestním jménem Karla Jana) z Tábora.

K řeholníkům pocházejícím z menších měst patřil Jiří Braunhoffer (1730–1771), syn královského poštmitra z Budyně nad Ohří (otázka příbuzenství s Vavřincem Braunhofferem zůstala nevyřešena), Roch Schmiedl (1737–1797), syn radního z Vejprt, Candidus Sätbler (1732–1788), později profesor v arcibiskupském semináři a na univerzitě, který se narodil v rodině krejčovského mistra v Hrobu (okr. Teplice), nebo Řehoř Peschke (1740–1772), syn papírnického mistra ze Žacléře. O rodinách Petra Arlta (1730–1798) a Aloise Lefflera (1727–1777), narozených v Ledči nad Sázavou, nelze říci nic bližšího, kromě toho, že jejich rodiče byli svobodní. Totéž platí o Gottfriedu Richterovi (1731–1775), narozeném v Rychnově nad Kněžnou.

Nejmenší skupinou jsou řeholníci, jejichž rodiče byli, dnešními slovy řečeno, v zaměstnaneckém poměru k vrchnosti, ovšem na nižších příčkách než vrchnostenská úředníci. Rodiče Šimona Trusky (1735–1809), narozeného v Roudnici nad Labem, byli oba v lobkovických službách (otec byl umělecký truhlář), není však jasné, jestli poddaní, nebo osobně svobodní. Mnohostranně zručný Truska nepřijal kněžské svěcení a zůstal konvršem.⁴¹

Léta 1804–1816

Mezi řeholníky přijatými do kláštera během opatského úřadu Milo Grüna jich osm pocházelo z Prahy, přičemž u dvou – Petra Schweigerta (1795–1864) a Adolfa Fischera (1782–1857) – nemáme k dispozici potvrzení o křtu, ani jsme nedohledali matriční

³⁸ SOA Litoměřice, Sbírka matrik Severočeského kraje, Farní úřad Most – děkanství, sig. 118/4, s. 637. Dostupné z: <http://vademecum.soalitomerice.cz>.

³⁹ SOA v Praze, Sbírka matrik, Mladá Boleslav o6, f. 299v–300r. Dostupné z: <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/8674/315>. Podle matričního zápisu „Pokřtěn (...) Joseph Matausch Vincentius syn Waczlawza Brože rathauského sauseda (...) a Veroniky manželky jeho.“ V potvrzení o křtu je uveden jako výběrčí mytného (telonarius).

⁴⁰ SOA v Třeboni, Matriční knihy, Pelhřimov 2, f. 214v. Dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/6310/90>.

⁴¹ Romuald PERLÍK, *Frater Šimon Josef Truska. Poslední bratr – laik z řádu premonstrátů na Strahově. Zvláštní otisk z časopisu Cyrill, Praha 1924.*

záznamy. Jan Křtitel Petřík, pokřtěný 4. června 1785 u Svatého Mikuláše na Malé Straně, který přijal řeholní jméno Emericus a osvědčoval se v ekonomických funkcích, byl synem panského sluhy (zemř. 1860). Vzhledem k tomu, že za kmotry byli lobkovický hejtman a zahradník, je možné, že Petřík starší také sloužil v této aristokratické rodině. Na opačné straně společenské škály stál Bohuslav rytíř Turba (1784–1819), jeden z mála šlechticů v klášterní komunitě. Předčasně zemřelý Vojtěch, křestním jménem Jan Křtitel Möschl (1789–1817), rovněž křtěný u Svatého Mikuláše, pocházel z rodiny krejčovského mistra. Otcem Vavřince, křestním jménem Matyáše Kalmbachera (1789–1832), byl textilní výrobce (Florfabrikant); Kalmbacher působil nejprve jako kaplan v Žatci a potom jako farář v blízkých Staňkovicích. Lohel (Josef František) Žďárský (1790–1860) se narodil v rodině mlynářského tovaryše, ale v době jeho vstupu do kláštera, kdy potřeboval potvrzení o křtu, byl už jeho otec usedlým měšťanem. Žďárský strávil celý svůj život v duchovní správě, s výjimkou krátkého působení na přelomu 40. a 50. let ve funkci direktora rakovnické reálky, v závěru života byl pak strahovským převorem. Gabriel (František Antonín) Müller (1794–1866) pocházel z rodiny staroměstského měšťana a tkalcovského mistra.

Tradičně silně byla zastoupena Jihlava s pěti mladými muži, kteří se stali strahovskými řeholníky (vyšší zájem mohla ovlivnit skutečnost, že opat Grün byl před volbou jihlavským děkanem), zatímco z Žatce přišli pouze dva, o jejichž sociálním původu nemůžeme říci vzhledem ke struktuře matričních zápisů nic bližšího. Jihlavští pocházeli z řemeslnických rodin: Michael František Fischer (1783–1828), působící celý život v duchovní správě včetně zastávky v rodném městě, z rodiny řezníka, stejně jako Adrian Althofer (1785–1830) – podobná byla ostatně i jejich řádová kariéra. V pouhých osmdvaceti letech zemřelý Vincenc František Körber (1782–1810) se narodil v rodině pekaře a svůj krátký kněžský život strávil službou v rodišti. Otcem pozdějšího opata Jeronýma Josefa Zeidlera (1790–1870) byl rukavičkář, o původu Jakuba Patzolta (1787–1812) nelze z našich pramenů zjistit nic bližšího. Z významnějších měst byly dvěma rodáky zastoupeny Litoměřice, odkud pocházel syn kameníka Bernard Jan Richter (1789–1818) a Kryšpín Karel Handschuch (1788–1838), kteří se uplatnili jak ve farní správě, tak v pedagogických funkcích (Richter na domácím teologickém studiu v klášteře, Handschuch na gymnáziu v Žatci).

Následují menší města a obce. Ani v této generaci nechyběla sourozenecká dvojice, a sice Tadeáš, křestním jménem Josef (1786–1834), a o tři roky mladší Karel, křestním jménem Jan Filzbauer (1789–1862). Oba se narodili v Trutnově, jejich otcem byl městský syndik a radní. Zatímco Karel působil v duchovní správě, Tadeáš se angažoval ve výuce na domácím studiu, dosáhl doktorátu teologie, poté působil na gymnáziu v Žatci a nakonec jako profesor Nového zákona na semináři v Litoměřicích. Z Trutnova pocházel dále vojenský kaplan Jiljí Jan Pohlay (1784–1809), jenž zemřel ve věku pouhých pětadvaceti let. Gilbert Václav Kerner (1789–1833) byl synem purkmistra z Nového Bydžova, Hugo Václav Seykora (1793–1856), činný v duchovní správě na Litoměřicku a zároveň zručný kreslíř a malíř, se narodil v rodině českobrodského ševcovského mistra.⁴²

⁴² Eva UCHALOVÁ, *Hugo Václav Seykora 1793–1856. Kresby malíře ze záliby*, Praha 1972.

Hudebně nadaný Gerlak Jan Nepomuk Strniště (1784–1855) pocházel z rodiny učitele a regenschoriho v Rozsochách (okr. Žďár nad Sázavou).⁴³ Poměrně netypický případ představuje Vít František Jambor (1783–1814), narozený v Dohalicích (okr. Hradec Králové), syn chirurga na panství Sadová. Po vstupu do kláštera vykonával povolání chirurga a zůstal konvršem. V rodině měšťana a řezníka v Sadské se narodil Ambrož Václav Hončík (1791–1879), dlouholetý farář a hospodářský správce v Mikulovicích. Ludolf Dominik Jestřábek (1794–1848), syn zahradníka z Těchonína (okr. Ústí nad Orlicí), uzavřel svou řeholní kariéru jako farář v Jihlavě. Jakub Josef Štřemcha (1793–1832) pocházel ze Svínar (dnes Hradec Králové), jeho otec byl mlynářem v Podhůře. O sociálním původu Kalasantia Václava Chytila (1792–1835) z Hrochova Týnce nemůžeme říci nic bližšího; místo původu se nepodařilo určit u Antonína Lišky (1791–1847, blíže neurčený Hrádek) a u Floriána Františka Kaufmanna (1787–1833, snad Police nad Metují).

Závěry

I když jsme se snažili sestavit přibližně stejné velké vzorky a použít tytéž prameny, výsledky je třeba interpretovat velmi opatrně. Strahovskou komunitu ve sledovaném období tvořili především muži pocházející z městského prostředí, přičemž důležitou roli z pochopitelných důvodů hrála Praha; trvalý „přisun“ kandidátů zajišťovala také Jihlava a Žatec, kde strahovští premonstráti působili jako faráři a kaplani, v Žatci kromě toho vedli gymnázium.⁴⁴ Naopak téměř není zastoupeno poddanské městečko Milevsko a jeho okolí, přestože kromě výkonu duchovní správy zde byl Strahov i vrchností, a nenacházíme ani kandidáty z okruhu strahovských venkovských farností. Z hlediska druhého vzorku to vede k obecnější otázce, do jaké míry představovalo řeholní (nebo vůbec kněžské?) povolání na začátku 19. století cíl pro selské mladíky a zda sociální vzestup související s přijetím svěcení nebyl v této době spojený spíše s prostředím řemeslníků (zvláště ve větších městech) nebo s obyvateli menších měst.⁴⁵ Během 19. století se situace radikálně změnila: o sto let později přicházel na Strahov z agrárního okolí Milevska nebo z Písecka nezanedbatelný počet kandidátů.

Oproti 50. létům 18. století chybějí v prvním dvacetiletí 19. století mezi novými členy strahovské komunity mladí muži z rodin ve službách patrimoniální správy, ačkoli tato společenská skupina nezanikla. Jedná se tedy v našem vzorku o náhodu, nebo o pokles zájmu konkrétně o Strahovský klášter, či o celkový trend, kdy se potomkům vrchnostenských úředníků ve spojení s měnicím se ideovým obzorem domova otvíraly zajímavější životní cesty než řeholní život? V případě měšťanského prostředí by bylo lákavé v rámci našich dvou sond uvažovat o posunu těžiště zájmu od elitních měšťanských rodin k méně majetnému řemeslnickému a zpola agrárnímu okruhu městských oby-

⁴³ Milada JONÁŠOVÁ, *Gerlak Jan Nepomuk Strniště (1784–1855). Tematický katalog chrámových skladeb v hudební sbírce strahovského kláštera*, in: H. Zápalková – L. Štunc (edd.), *Speculum mundi. Sběratelství kláštera premonstrátů na Strahově. Katalog výstavy*, Olomouc 2014, s. 38.

⁴⁴ Jiří MATYÁŠ a kol., *Dějiny žateckého gymnázia. Schola Zatecensis*, Žatec 2009, zvláště s. 40–75.

⁴⁵ Na nedostatečné znalosti v tomto směru pro dobu o málo starší (80. léta 18. století) upozorňuje pro olomoucký generální seminář Daniela TINKOVÁ, *Jakobín v sutaně. Neklidní kněží, strach z revoluce a konec osvětenství na Moravě*, Praha 2011, s. 47.

vatel. Třebaže tomuto vývoji některé indicie nasvědčují, bez rozboru dalších pramenů městské proveniencce je toto konstatování jenom hypotézou. Je však pravděpodobné, že kolem poloviny 18. století patřila v úřednických a vyšších měšťanských vrstvách volba řeholního povolání mezi nijak neobvyklé strategie. K lepšímu pochopení by jistě přispěl rozbor rodinných konstelací jednotlivců, včetně ovlivňování, které probíhalo nejen na mezigenerační příbuzenské úrovni, ale i mezi sourozenci.⁴⁶

Zároveň s posunem prostředí, z něhož adepti řeholního života pocházeli, se měnilo také jejich uplatnění v řádu. Zcela nepřekvapivě na tom mělo největší podíl desetiletí reforem během vlády Josefa II. Novou dynamiku získalo působení v duchovní správě, které však pro členy kláštera a premonstrátský řád jako takový nepředstavovalo žádnou novinku, doplněné výukou na univerzitě a později vedením tří středních škol (i v této oblasti však strahovští opati navazovali na starší aktivity). Rušení některých řeholních a vzdělávacích institucí vedlo k omezení počtu úřadů spojených s vysokou společenskou prestiží, ojediněle i politickou mocí (doksanský opat), kvůli dočasnému zákazu přijímat novice poklesl výrazně počet členů komunity. Úvahy o tom, zda určitý sociální původ předurčoval k přednostnímu zaujetí vyššího úřadu, se ukazují jako liché. Daleko větší roli hrálo pevné zdraví a fyzická kondice (řada premonstrátů se věku, kdy mohli vykonávat významnější funkce, prostě nedožila), aktuální personální konstelace v konventu a osobnostní charakteristiky. Výběr vhodného opatského kandidáta byl otázkou dlouhodobějších komplexních strategií a volba mohla všechny plány nakonec zvrátit.⁴⁷

Zdá se, že důraz kladený na pastorační a pedagogickou činnost spolu s nižším personálním stavem vedl od konce 18. století k omezenějšímu uplatňování premonstrátů v hospodářské správě vlastních statků, kde bylo možné nahradit řeholníky placenými světskými zaměstnanci. V průběhu 19. století k tomuto trendu mohly přispět i stoupající nároky na odbornost pro efektivní vedení ekonomických záležitostí a zemědělství. Rozhodně se však obraz strahovského premonstráta mezi poslední čtvrtinou 18. a polovinou 19. století proměňoval a silněji zasahoval odlišné společenské vrstvy, z nichž pocházeli mladí muži povolání ke vstupu do řádu. Není sporu o tom, že účinky sociálního prostředí, z něhož vzešli, zpětně ovlivňovalo klášterní společenství, jeho cíle v pastorační i další veřejné činnosti i prostředky, jimiž bylo těchto cílů dosahováno.

⁴⁶ Kromě dvou uvedených sourozeneckých dvojic je možné z období poněkud staršího uvést bratry Sexstetterovy z Klatov, kdy Matouš (1699–1763) a Josef (1705–1767) vstoupili k jezuitům a nejstarší Mikuláš (1693–1772) k benediktinům. Srov. Bio-bibliografická databáze řeholníků v českých zemích v raném novověku, heslo Sexstetter, Josephus SJ, 1705–1767, Sexstetter, Matthaeus SJ, 1699–1763 a Sexstetter, Nicolaus OSB, 1693–1772. Dostupné z: <http://www.hiu.cas.cz>.

⁴⁷ Hedvika KUCHAŘOVÁ, *Opatské volby ve Strahovském klášteře v 17. a 18. století*, *Folia Historica Bohemica* 26/1, 2011, s. 19–30.